

Farkas Szilárd

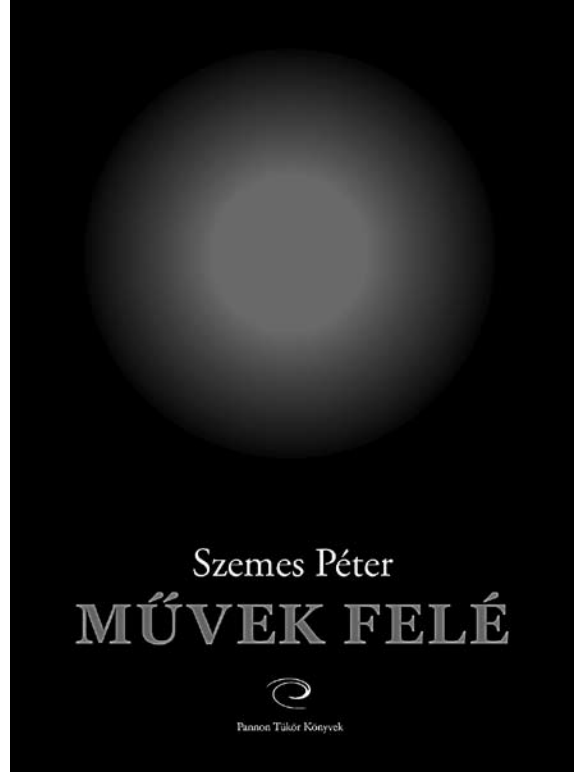
Aranymosás

(Szemes Péter *Művek felé* című kötetéről)

Ahogy évek múlva visszatérünk egy jól ismert városba, talán éppen egyetemi tanulmányaink helyszínére, és az utcákon kószálva szíven ütnek az emlékek, megelevenednek, harsogó színekben pompáznak a parkban a padok, újra füst és mámor száll ki a kocsmaajtókon, az elfeledett könyvek, elveszett barátok, tanárok, a viták és kudarcok mind szembe jönnek; ugyanígy olvasható Szemes Péter kötete – sétára hív, kalandot ígér.

A címből talán legerőteljesebben egyfajta alázat érződik, hiszen a művek felé tett lépések szükségszerűsége egyáltalán nem implikálja a célba érkezés bizonyosságát. Ugyanakkor – némileg paradox módon – ez az alázat, egyrészt a szerzők, másrészt természetesen az alkotások felé, éles hangú, őszinte bírálatokkal párosul, amelyek gyakran igen kemény hangon szólnak egy kiforrott, következetesen képviselt értékrendszer nevében. A szerző azonban legalább olyan erővel kérdez és kér számon tőlük, mint amennyire önmagával szemben szigorú, hiszen a kötet mélyrétegeiben állandóan és választ sürgetve az a kérdés bukkan fel, hogy: Van-e értelme a kritikusi magatartásnak és éleltszemléletnek ma?

Szemes Péter egy pillanatra sem bizonytalanodik el, és a magától értetődés hangján, valamiféle felsőbbrendű derűvel képes beszélni művekről, miközben végig szem előtt tartja a célt, ami nem más, mint a válogatás felelőssége, amely kettős terhet ró vállalójára. Az értékkeresés és értékteremtés munkája egymástól elválaszthatatlan, hiszen egyre inkább világossá válik, hogy a kortárs irodalom ígéretes tehetségeire, kiemelkedő teljesítményeire már nem elég rámutatni, őket a figyelem reflektorfényébe kell taszítani. Kalmár Zoltán filozófus *Az exponáló ember* című kötetéről szólva Szemes Péter különösen hosszan időzik az értelmiségi feladatáról szóló, mibenlétét fejtegető

gondolatoknál. Ennek oka nyilvánvalóan a közös meggyőződés, miszerint hivatásuk „a kultúra folyamatos megújítása, az értékteremtés, egyszersmind a megőrzésre érdemes szelektálása”. Ezt a tevékenységet hasonlította Kalmár Zoltán nagyon találóan az „aranymosáshoz”. A munka tudatos vállalásának ékes bizonyítéka, hogy Szemes Péter a kritikusi tevékenység mellett ugyanolyan hozzáértéssel és alapossággal végzi a Pannon Tükör szerkesztői teendőit, bábáskodik egy-egy kötet kiadásánál vagy éppen író-olvasó találkozót szervez.

Fel kell tennünk azonban a nyugtalanító kérdést, vajon nem vall túlzott bátorságra, önhittségre egy kizárólag műkritikákat tartalmazó kötet kiadása manapság? Mennyire van még becsülete, létjogosultsága ennek a műfajnak? Nagyon szimpatikus, ahogy a szerző újra és újra – bár implicit módon és önmaga számára – igyekszik választ találni ezekre a kérdésekre. Úgy gondolom, az egész kötet egyfajta kiállítás a kritikusi tevékenység mellett, és talán még hangsúlyosabb ez a tett (hiszen minden könyv tett) a maga egyszerűségében, minden „szándéknyilatkozat” – előszó – nélkül. Kétségtelen, hogy a művek felé teszünk több-kevesebb lépést a kritikák segítségével, ami mindenképpen megkönnyíti a befogadást, főleg azzal, hogy egyfajta „előválogatást” végez, vagyis a fentebb már említett „aranymosást”. A tankönyvjelleg sem elhanyagolható a szó pozitív értelmében,

hiszen minden korszámára elengedhetetlen a kritikai elvek, szempontok frissítése, aktualizálása. Így talán nem túlzás, ha Szemes Péter kötetét a modern kritikai szemléletmód egyik iskolapéldájának, vagy ha tetszik, tankönyvének nevezzük.

Végül lehetségesnek tűnik egy olyan értelmezés is, miszerint egy szubjektív kánon létrehozásának lépéseit kísérhetjük figyelemmel, ami mindig tartogat izgalmakat – a szellemi kalandra éhes – olvasó számára. Nyomon követhetőek tehát a kötetben azok a gondolati utak, amelyeket a szerző 2004 és 2011 között bejárt, bizonyítva, hogy a kritikai tevékenység milyen szerteágazó érdeklődéssel párosulhat. A verses és a prózai munkák mellett tanulmánykötetek éppúgy megmértetnek, mint monográfiák vagy éppen naplójegyzetek. Annak ellenére, hogy mindvégig a szépirodalom a meghatározó, sokféle tudományterület szóhoz jut a kötetben.

A könyvhöz a mester és barát, Péntek Imre írt egy – a borító belső oldalán található – kifejezetten alapos ismertetőt. Jól érezhetően – mind hangjában, mind tartalmában – elüt ez a néhány bekezdésnyi szöveg a szokványos ajánlóktól, a tanár büszkesége és a közös ügy, az irodalomteremtés iránti odaadás érződik ki minden sorból. Azt hiszem, a következő szavak kiválóan summázzák az általuk képviselt programot, és azt is bizonyítják, hogy kettejük esztétikai horizontja milyen közel áll egymáshoz: „a minőség feltétlen tisztelete és pártolása mellett, a széleskörű kitekintést, a kontextusok szüntelen keresését és a lokális értékek felkarolását”. Kapcsolatukról talán legbeszédesebben a *Négykezes Péntek Imrével SCSA két kötetéről* alcímből áradó könnyed hang árulkodik, amelyből érződik a közös alkotás öröme. Ezek után magától értetődő, hogy a könyv ajánlása is a barátoknak szól.

Belelapozva hamar kiderül az olvasó számára, hogy ez nem egy „tipikus első kötet”. Sokrétű, ugyanakkor egységes könyvről van szó, hiszen sokféle műről, sokféle stílusban, hangon, mégis változatlanul magas színvonalon, határozott mércével mér(icskél)ve, és világos értékrend alapján nyilatkozik Szemes Péter. Talán ezt a „komplex homogenitást” tarthatjuk a kötet egyik erősségének, amely annyiféleképpen tetten érhető. Megmutatkozik a különféle tudományterületek alapos ismeretében, hiszen az irodalom- és a színháztörténet, az irodalomelmélet

és filozófia egyaránt folytonos párbeszédet folytat a művek értelmezése során. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy ez csupán egy válogatás, ahol a szerző harminc írása kapott helyet, hiszen Szemes Péter nem csupán főszerkesztő-helyettese a Pannon Tükörnek, de ezen kívül több folyóirat állandó szerzője is. Elköteleződése a zalai irodalmi és kulturális élet előremozdítása mellett példaértékű.

A szövegekben elmélyedve gyakran rácsodálkozhatunk, hogy citátumok, az intertextuális kapcsolatrendszerek vagy akár a szócikkek mennyire telitalálatok, helyükre illeszkednek a szövegben. A szerző épp olyan meggyőző jártassággal lépked a hazai és a határainkon túli kortárs irodalom berkeiben, mint amilyen otthonosan mozog az irodalmi hagyományok sűrű rengetegében. Minden esetben megtörténik ugyanis a bírált mű – szűkebb és tágabb – kontextusba helyezése. Ez egyszerre jelentheti a vizsgált szöveg beillesztését az adott szerző életművébe, ugyanakkor egy távolabbi irodalmi perspektíva – mondjuk egy műfaji hagyomány – kijelölését is, mint például a gyermekirodalmi kánon határainak, problémáinak, történetének bemutatása Markó Béla Balázs kertje című kötete kapcsán. Ez gyakran kiegészül a társművészetek játékba hozásával is, például azokban az esetekben, amikor egy könyvborító ezt lehetővé teszi vagy egyenesen megköveteli. Ilyen Pék Pálnak *Az elmerült sziget* című kötete, amelynek mélyebb megértéséhez nagyban hozzájárul a Gyönyörök kertje triptichonról kapott elemzés.

Nem egy esetben lehet azonban olyan érzésünk, hogy az elemzés mélysége és alapossága mintha szétfeszítené a kritikai műfaj kereteit, elsősorban a terjedelmi korlátok tűnnek szűkre szabottnak. Többször előfordul, például a *Lezárult összegz(öd)* és a *Hommage á Ruszt* írások esetében is, hogy a szerző „határsértéseket” követ el az elemző tanulmány, a tudományos értekezés vagy az esszé irányába. Ezt azonban nehezünkre esik súlyos hibaként felróni neki.

Három tematikus egységbe rendeződnek a kötetben szereplő írások, ahogy arra Péntek Imre is rámutat. A besorolás szempontjai azonban nem minden esetben voltak egyértelműek számunkra. Az első részben, az *Erdőn-vízen innen és túlban*, főként fiatal nemzedéktársak műveik kapnak lehetőséget arra, hogy megmutatkozzanak. Értékeiket kibont(akoztat)

va, hibáikat – mesterien – egyedi bájjá finomítva jelennek meg előttünk mind a kilencen. E rész kritikai kifejezetten szövegközpontúak, különösen a lírai kötetek elemzését segítik, teszik élvezhetővé a precízen alkalmazott idézetek. Mindig van valami varázsa az első saját kötetnek, ami gyakran áttetszik az erről írott recenzió is. Így van ez Szalai Zsolt, Soós József vagy Somogyi Zoltán esetében is. Izgalmas látni, ahogy a szerző nyomon követi egy-egy alkotó pályáját, szívén viseli a sorsát. Falvai Máttyás Allegro barbaro, majd az ezt követő Gépindák című második kötetéről született bírálatokban Szemes többször reflektál az eltelt idő tapasztalataira.

A második részben, amely a *Dombok vonzásában* címet viseli, elsősorban a lokális értékek, a – Lackner Lászlóról írottakat idézve – „regionális irodalmi kánonok formálása” kerül előtérbe. Érzésünk szerint ennek az egységnek a koncepciója valósult meg legkevésbé, talán indokolt lett volna az első résszel történő összevonása. Színes csokrot kapunk itt, olyan szerzők műveivel, mint Kara Kocsis Gabriella, Utassy József, Pék Pál vagy Kaj Ádám.

Az utolsó részben, az *Esőcseppek Isten lábnymában*ban a szerző a számára kiindulópontul szolgáló és szilárd alapokat biztosító filozófia, színház- és irodalomtudomány köréből merít, számunkra azonban legalább ilyen fontosnak tűnik észrevenni a múltba visszavezető lábnymokat, az idős vagy egykori mentorok felé lerótt tiszteletadás szándékát, ami összefogja ezeket az írásokat. Ennek megfelelően itt némileg módosul a kötet metodikája, a bírálat helyett a „megőrzésre érdemes” felmutatása válik fontossá. Legalább ilyen hangsúlyos indokot leplez le a szerző rögtön a harmadik rész első írásának kezdő soraiban. Bence Lajos Identitás ésentitás című kötetéről állítja, hogy a „muravidéki magyarság kulturális és irodalmi értékeinek kanonizációjához nagy mértékben hozzájárulnak az elemző, értékelő jellegű szekunder szövegek: tanulmányok, esszék, kritikák”. Efféle „szakmai szövegek” mérettetnek meg ebben a záró részben, ugyanakkor Szemes Péter egész kötete mögött is – jól láthatóan – e kanonizációs folyamat előmozdításának a szándéka munkál. E rész sokszínűségét már akkor is érzékelhetjük, ha számba vesszük, mennyire eltérő műfajú írásokat vizsgál a szerző. Esszé- és

tanulmánykötetek mellett történeti és életrajzi művek, nekrológok sorakoznak egymás után.

A könyv borítójának egyszerűsége, az egész mű tipográfiájának letisztultsága a belső értékekre irányítja az olvasó figyelmét. Itt ugyanazt a praktikus, elegáns stílust figyelhetjük meg, ami az egész műre – több szempontból – is jellemző. A helyenként felfedezhető nyomdahibák és a Tartalom oldalszámainak egy-két pontatlansága egyáltalán nem zavarja a befogadást. A minimalizmus apró túlkapásának érezhetjük azonban, hogy nem található sem előszó, sem zárszó, amellyel Szemes Péter útjára indítaná a kötetét, illetve az írások eredeti megjelenési helyeinek listája is hiányzik. Az előbbi gesztus természetesen úgy is értelmezhető, hogy a szerző rejtőzködik, hogy a hangsúly szándékosan a műveken és a róluk írott kritikákon van, mégis... Egységes elv és értékrend fűzi egymáshoz a műveket, véleményünk szerint szükséges lett volna ennek kimondása.

Előszó hiányában azt sem tudjuk biztosan, mi volt Szemes Péter szándéka, amikor összegyűjtötte egy könyvre való kritikáját. Mi a kötet célja, születésének apropója? De talán nem is kell ilyet keresnünk, hiszen ha ezek a kérdések megválaszolatlanok maradnak is, a kiállítás nyilvánvaló. Az odafordulás, az állandó figyelem, amely a kortárs irodalomra irányul azzal a szándékkal párosul, hogy az érdemes műveket közvetítse, eljuttassa a közönséghez. Ugyanakkor legalább ennyire explicit törekvésként ismerhető fel a hazai és a határainkon túli kulturális közeg újraegyesítése is, a Pomogáts Béla által leírt kétpólusosság állapotának visszaállítása. A szerző és a Pannon Tükör folyóirat, amelynek oly sokat köszönhet, hosszú ideje élen jár ebben, hiszen tudatosan keresik és ápolják kapcsolataikat a határon túli alkotókkal, az egymásra figyelés, a közös munka eredményei mára világosan látszanak.

Akkor is élmény lesz számunkra Szemes Péter kötete, ha csak utaz(gat)ni vágyunk a jelenkor irodalmi térképén, kiteve magunkat annak a veszélynek, hogy nem tudhatjuk biztosan, ki mellé szálunk be, de azok is megtalálják számításukat, akik el szeretnének mélyedni valamelyik alkotó „magánuniverzumában”, és ehhez iránymutatásra, pontos GPS-koordinátákra van szükségük.

(*Pannon Tükör Könyvek, Pannon Írók Társasága-MNMI, 2012.*)